

5. De gevolgen van de hoge inflatie voor het arbeidsvoorwaardenbeleid

Het verschijnsel inflatie is kort te omschrijven als de stijging van het algemene prijspeil. Doordat de prijzen stijgen kun je met eenzelfde bedrag minder goederen kopen dan voorheen. Inflatie brengt dan ook geldontwaarding met zich mee. De inflatie is gebaseerd op de consumentenprijsindex (CPI). Voor de totale jaarinflatie wordt de maand december CPI vergeleken met de december CPI van een jaar ervoor. In 2022 is in Europa sprake van een heel hoge inflatie, ook wel een hyperinflatie genoemd.

Welke factoren zijn in zijn algemeenheid van grote invloed op de inflatie? Als we terugkijken in de geschiedenis zien we inflatie vooral optreden bij oorlogen, revoluties of politieke crises. Zo was er een hoge inflatie in 1973-1976, waarbij de inflatie ook boven de 10% uitkwam. Maar over de laatste 10 jaar was er een gemiddelde inflatie van slechts 1,5%. Nu in 2022 worden we geconfronteerd met extreme uitschieters tot zelfs een inflatie van 14,3% in oktober 2022. Er is inmiddels sprake van een ongekende hyperinflatie die de records uit de jaren zeventig van de 20ste eeuw verpulvert.

Oorzaken en gevolgen

Welke oorzaken zijn te duiden voor de hoge inflatie in 2022? We zien ieder geval een opeenstapeling van factoren die zich eind 2021 al aftekenden. Waar de Europese Centrale Bank het jarenlang met een enorme verruiming van de geldhoeveelheid niet lukte om de inflatie omhoog te sturen richting een bescheiden 2%, begonnen wereldwijd de prijzen van grondstoffen en halffabricaten eind 2021 te stijgen. Het einde van de coronacrisis was in veel landen in zicht en de economieën begonnen weer op volle toeren te draaien. Wereldwijd steeg de vraag naar grondstoffen, maar als gevolg van de crisis waren zowel de voorraden als de productiemogelijkheden beperkt. Datzelfde gold voor de transportmogelijkheden, vooral die over zee, en de aanvoerlijnen in de supply chain. Bovenop deze ontwikkeling volgde de ramp van de oorlog. De oorlog in de Oekraïne heeft een enorme impact op de prijzen en dus op de CPI. Door de grote afhankelijkheid van energie uit Rusland zijn deze prijzen enorm gestegen. De prijzen van fossiele brandstoffen, met name die van gas, zijn inmiddels onbeheersbaar gebleken. Door de stijging van de energieprijzen worden de productiekosten van veel industriële fabricaten significant hoger, als ook prijzen van kunstmest en voedsel. Oekraïne en Rusland zijn de graanschuren voor Europa. Bij graan denken we gelijk aan ons dagelijks brood, maar het gaat natuurlijk verder. Bijna elke maaltijd komt graan om de hoek kijken. Ontbijten met muesli, lunchen met brood en avondeten met een pastaschotel en om af te sluiten uw tussendoortjes zoals een koekje of een cracker.

Rusland en Oekraïne zijn beide belangrijke exporteurs van graan en oliezaden. Beide zijn belangrijk voor de dierenvoedingsindustrie. Dit heeft dus ook effect in de hele keten van voeding tot alles wat de mens nuttigt aan dierlijke producten.

Het is goed om op te merken dat inflatie weliswaar kan worden uitgedrukt in een getal (een percentage) wat het niveau van de inflatie aangeeft, maar dat het effect en de impact van inflatie voor iedereen een persoonlijke beleving is en dus verschillend kan uitwerken. Diegene die nog een energiecontract heeft afgesloten voorafgaand aan het exploderen van de prijzen, merkt op dit moment slechts de gevolgen van de kerninflatie (dat wil zeggen: de inflatie zonder rekening te houden met de olie- en gasprijzen). De particulier of, met nog veel meer impact, de glastuinder die dat niet heeft gedaan, betaalt inmiddels een veelvoudige rekening. Maar uiteindelijk gaan wij allemaal de gevolgen merken in onze portemonnee. Als we bij de pomp staan of onze boodschappen halen, we kunnen niet om de prijsstijgingen heen. Helaas zal het ook hier waarschijnlijk neerkomen op een aloud, bekend gegeven, namelijk dat de sterke schouders

meer kunnen dragen dan de economisch kwetsbare mensen. Dat geldt zowel voor de beleving van de inflatie als voor de daadwerkelijke economische beperkingen. Vanuit dit perspectief moeten we er voor vrezen dat de hoge inflatie de tweedeling in de maatschappij verder zal versterken. Weliswaar zal de inflatie op een gegeven moment afremmen, maar dat zal waarschijnlijk niet leiden tot een daling van het op dat moment bereikte prijspeil.

De consumenten worden in zijn algemeenheid het zwaarst getroffen door de hoge inflatie. De doorwerking van inflatie op de loonstijging, hoe hoog die ook mag zijn, is altijd een proces dat met vertraging plaatsvindt. En mocht de inflatie op enig moment weer zakken naar een wenselijk niveau, dan blijft er een definitief gat in de koopkracht geslagen: de prijzen zullen naar alle waarschijnlijkheid niet meer zakken.

Wat betreft het bedrijfsleven: voor veel bedrijven geldt dat de balansposities over het algemeen goed zijn, al zijn er sectoren waarin bedrijven vanwege de nasleep van corona op het scherpst van de snede opereren. Maar ook voor die bedrijven die het op dit moment nog goed doen, dreigt er een perfect storm te ontstaan: als gevolg van een afnemend consumentenvertrouwen en minder bestedingen dreigt er een recessie, de arbeidsmarkt is uitermate krap en de energieprijzen zijn onbeheersbaar hoog geworden.

Het kabinet is in september gekomen met een pakket aan maatregelen om de koopkracht van de lagere inkomens te ondersteunen. Dit pakket zal verder worden uitgewerkt, maar we weten in ieder geval een aantal hoofdlijnen en het is ook al vrij duidelijk in welke richting het kabinet denkt als het gaat om de inkomensondersteuning. De RMU waardeert deze maatregelen over het algemeen positief. In ieder geval is het voor de RMU duidelijk dat koopkrachtondersteuning hard nodig is om te voorkomen dat bijna anderhalf miljoen landgenoten onder de armoedegrens raken, en 10% van de kinderen zal opgroeien in een gezin onder de armoedegrens.

Welke maatregelen heeft het kabinet voor ogen?

- Het minimumloon wordt met ingang van 1 januari 2023 met 10,15% verhoogd. De AOW en de bijstandsuitkering stijgen met dit bedrag mee.
- Net als in 2022 ontvangen de laagste inkomens in 2023 een bedrag van 1300 euro als compensatie voor de hoge energierekening.
- De inkomstenbelasting voor inkomens tot EUR 70.000 wordt verlaagd.
- De huurtoeslag en de zorgtoeslag worden in 2023 verhoogd met respectievelijk EUR 200 en EUR 400.
- Het kindgebondenbudget (een soort extra kinderbijslag voor lagere en middeninkomens) wordt verhoogd.
- De accijnsverlaging op benzine en diesel wordt verlengd tot medio 2023
- Er komt voor 2023 een door de overheid gefinancierd plafond in de energienota voor huishoudens en voor (midden- en klein-)bedrijven die in hoge mate van gas afhankelijk zijn. Bovendien ontvangen gezinnen twee keer een compensatie van EUR 190,- op de energierekening.

Eerdere maatregelen, zoals de BTW-verlaging op energie, kwamen niet alleen de lagere inkomens maar vooral de meer vermogende Nederlanders ten goede. De RMU waardeert het dat het kabinet met het huidige pakket vooral ook heeft ingezet op ondersteuning van de lage inkomens, en dat is heel hard nodig. Gezinnen met de laagste inkomens gaan er met dit pakket zo'n EUR 3000 tot EUR 4000 op vooruit. Daar

komt bij dat bij een berekend standaardenergiegebruik een gemiddeld huishouden niet meer dan ongeveer 2900 euro per jaar aan gas en elektriciteit gaat betalen.

Deze maatregelen zijn positief maar nemen niet alle zorgen weg. Een van de belangrijkste van die zorgen is: hoe bereiken we dat een groot deel van de middeninkomens ondersteund worden? Zij vormen het leeuwendeel van de consumptieve bestedingen, maar zullen het ook heel zwaar krijgen onder de hyperinflatie. En dat is een bedreiging voor onze economie. Zorgelijk is ook dat een aantal inkomensmaatregelen niet of nog niet kan worden ingevoerd omdat de systemen van bijvoorbeeld de belastingdienst dat niet toelaten en de capaciteit daarvoor ontbreekt. Verder mist de RMU een gemakkelijk in te voeren en eenvoudige maatregel: een verhoging van de onbelaste reiskostenvergoeding voor werknemers. Een substantiële verhoging zou een belangrijke inkomensondersteuning opleveren voor de werkenden onder de middeninkomens.

Er zit ook een andere kant aan het verhaal. Duidelijk is wel dat het kabinet de rekening deels neerlegt bij het bedrijfsleven en de vermogenden. Naast incidentele meevallers worden veel maatregelen gefinancierd door verhoging van de belastingen voor bedrijven en vermogende medelanders. Een overzicht:

- De winstbelasting voor bedrijven (de eerste schijf) wordt verhoogd van 15% naar 19%
- De vermogensbelasting wordt verhoogd van 31% naar 34%
- Er komt een extra belasting voor bedrijven die in Nederland olie en gaswinnen (een "mijnbouwtax").

De RMU kan zich voorstellen dat ondernemers niet blij zijn met de verhoging van de winstbelasting. Het voelt voor hen alsof zij rekening van de koopkrachtdaling gepresenteerd krijgen. En het moet gezegd worden: ook bedrijven kampen immers met hoge energierekening en ervaren soms grote problemen wegens personeelstekorten en coronaperikelen. En er zijn nu eenmaal ook ondernemers die het in deze tijd gewoon heel zwaar hebben. Daarbij komt dat over het algemeen geldt: een harde aanpak van het bedrijfsleven is zo'n beetje als het gooien van zand in de motor van de economie. Toch is de RMU voorzichtig positief over de plannen van het kabinet gericht op het "financieren" van de koopkrachtondersteuning. Feit is dat in zijn algemeenheid de laatste jaren de winsten van veel bedrijven, met name van grote bedrijven en multinationals, veel meer zijn toegenomen dan dat de lonen zich positief hebben ontwikkeld. Ook de vermogens zijn over het algemeen toegenomen, zeker die van (groot)aandeelhouders van ondernemingen. In die zin was het al wenselijk om in een tijd van economische groei ook nadrukkelijk te kijken op welke wijze de inkomens van die groei zouden kunnen profiteren. De aandacht voor dat vraagstuk is, terecht, in een stroomversnelling gekomen door de enorme druk op de koopkracht.

Cao-lonen

In het kader van arbeidsvoorwaardenbeleid rijst allereerst de vraag wat inflatie betekent voor de loonwens, de inzet op loonsverhoging bij de cao-onderhandelingen, en dus voor de loonontwikkeling.

Compensatie van de inflatie via de cao is niet vanzelfsprekend. Vroeger kenden we in Nederland een automatische prijscompensatie in de cao-lonen: wettelijk was bepaald dat de lonen met de inflatie mee zouden stijgen. Deze op het eerste gezicht sympathieke regeling had een belangrijk nadeel: zij joeg de

inflatie alleen maar harder aan. Hogere lonen betekende hogere kosten en dus hogere prijzen. Deze loon-prijsspiraal werd onbetaalbaar.

Tegenwoordig is de inflatie gewoon onderwerp van het overleg in het gesprek over de loonstijging. Daarover wordt bij elke cao-vernieuwing weer onderhandeld tussen de werkgevers en de vakorganisaties.

Al heel lang worden de loonwensen van de vakorganisaties niet als resultaat bereikt in de onderhandelingen. De stijging ligt vaak tussen de 2,5 en 3% en onder druk van de krappe arbeidsmarkt en de hoge inflatie wordt inmiddels gemiddeld 4,7 % afgesproken, maar ook dat percentage dekt bij lange na niet de geldontwaarding.

De RMU bepaalt haar loonwens normaliter door bij het verwachte inflatiecijfer het percentage waarmee de arbeidsproductiviteit in Nederland is gestegen op te tellen. Door de loonwens op deze manier te bepalen is sprake van een reële loonontwikkeling, waarin de inflatie is gecompenseerd en er ook sprake is van een inkomensgroei die meebeweegt met het aandeel van de arbeid in de economie. De grote vraag is: kan deze traditionele manier van het bepalen van de loonwens gehandhaafd blijven? Dat zou betekenen dat er sprake zou zijn van een loonwens van 15% per jaar. Dat is niet reëel.

Hier komen we bij de vraag van welk inflatiecijfer er moet worden uitgegaan als er een vertaalslag naar de loonwens gemaakt wordt. De energieprijzen, inclusief de brandstofprijzen aan de pomp, bepalen momenteel ruim 70% van het inflatiecijfer. We moeten ons realiseren dat niet alleen de huishoudens dit voelen maar zeker ook werkgevers en ondernemers. Denk aan een glastuinbouwer die de energiekosten ook op ziet lopen: 40% van deze tuinders ziet de continuïteit van de onderneming hierdoor in gevaar komen. Ook voor producenten in de maakindustrie lopen de kosten enorm op. De stijging van het minimumloon per 1 januari 2023 zal ook flink doorwerken in de kosten van ondernemingen. Is het daarom reëel te stellen dat de volledige inflatie gecompenseerd moet worden? Of moet er in cao-onderhandelingen worden uitgegaan van een inflatiecijfer waar de componenten energie en voedsel uit is gehaald, de zogenaamde kerninflatie?

Een loonwens die uitgaat van de actuele, volledige inflatie, zal leiden tot een enorme kostenverhoging voor het bedrijfsleven en het ontstaan van een mogelijk onbeheersbare loon-prijsspiraal. Hier klemt te meer dat een van de belangrijkste oorzaken van de hoge inflatie, de als gevolg van de geopolitieke situatie gestegen energieprijzen, niet te beheersen is met het gebruikelijke instrumentarium van de centrale banken.

Het standpunt van de RMU is dat we moeten voorkomen dat Nederland in een loon-prijsspiraal belandt. Deze zal uiteindelijk zeer negatieve gevolgen krijgen, zoals het nog verder aanjagen van een niet meer te beheersen inflatie, het nog sneller stijgen van de productiekosten, het omvallen van ondernemingen en uiteindelijk een recessie. Het is dan ook veeleer het moment om rustig op de rem te trappen en een reële loonsverhoging te vragen in de cao-onderhandelingen. De RMU wil daarom bij het bepalen van de loonwens vooral uitgaan van de kerninflatie, dus inflatie exclusief brandstof- en voedselprijzen. Niet dat ze niet helemaal 'mee mogen doen' of nergens een rol spelen, maar het totale inflatiecijfer als basis nemen van de loonwens, leidt tot de loon-prijsspiraal.

Maar zelfs indien alleen de kerninflatie wordt gehanteerd als uitgangspunt voor de cao-onderhandelingen, dan nog zou dat in theorie kunnen leiden tot forse loonsverhogingen die een loon-

prijsspiraal in de hand werken. In dat scenario is koopkrachtherstel voor de werknemer een succes voor de korte termijn; op de langere termijn vormt het een bedreiging voor de hele economie.

De onzekerheden zijn groot. Daarbij komt dat veel bedrijven na de coronacrisis te maken hebben met een heel dunne vermogenspositie, waarbij men voorzichtig zal zijn als het gaat om de loonontwikkeling. Bovenop de mondiale instabiele economische situatie worden veel bedrijven de komende tijd geconfronteerd met de terugbetaling van steunmaatregelen (volgens het UWV zal een substantieel deel van de ondernemingen die steun hebben ontvangen een deel daarvan moeten terugbetalen) en het voldoen van uitgestelde belastingen. Al deze factoren zijn aanleiding om uit te gaan van een voorzichtige loonontwikkeling waarbij niet altijd het volledige inflatiecijfer leidend kan zijn. Maatwerk zal uitgangspunt moeten zijn, juist in het belang van een gezonde ontwikkeling van de economie en de arbeidsmarkt.

De RMU is zich ervan bewust dat deze inflatie met name bij de lagere inkomens voor problemen zorgt. Juist de laagste inkomens hebben extra ondersteuning nodig. De RMU wil daarom naast een procentuele loonsverhoging op basis van de hierboven omschreven uitgangspunten (een beperkt inflatiecijfer, een voorzichtige loonontwikkeling en maatwerk) extra inzetten op een nominale loonsverhoging voor lagere inkomens. Anders gezegd: een combinatie van “procenten en centen” vragen. Dat zou er bijvoorbeeld toe kunnen leiden dat in een bepaalde CAO wordt ingezet op een loonsverhoging van, stel, 5% voor alle salarissen en een extra loonsverhoging van 150 euro per maand voor alle inkomens tot een bepaalde grens.

Overige arbeidsvoorwaarden

Voor de overige arbeidsvoorwaarden geldt hetzelfde als voor de lonen: een verhoging van het niveau verhoogt de kosten voor de ondernemingen. Denk aan het verhogen van de reiskostenvergoeding of de thuiswerkvergoeding: een dergelijke kostenverhoging zal, als deze niet door de onderneming gedragen kan worden, tenminste voor een deel weer worden doorberekend in de prijzen. Maar in het licht van de stijging van de brandstofkosten is een verhoging van de reiskostenvergoeding onvermijdelijk en ook te rechtvaardigen. De onbelaste reiskostenvergoeding zal per 1 januari 2023 stijgen naar 21 cent per kilometer.

Er zijn ook meer innovatieve instrumenten die ingezet kunnen worden. Het thuiswerken, dat vanwege corona een hoge vlucht had gekregen, blijkt in veel gevallen een uitstekend alternatief voor fulltime op kantoor. Hybride werken is door de digitalisering zeer goed mogelijk en leidt in veel situaties zelf tot een hogere arbeidsproductiviteit. Thuiswerken is dan ook een ideaal instrument om reiskosten (en dus dure brandstofkosten) te besparen. De RMU is daarom voorstander van het stimuleren van thuiswerkregelingen, waar een thuiswerkvergoeding onderdeel van uitmaakt.

Tenslotte

Het is niet reëel te veronderstellen dat de koopkracht op peil kan blijven door de compensatie daarvan volledig voor rekening van ondernemers en werkgevers te laten komen. Daarbij komt dat een groot deel van de bevolking geen werkgever heeft. Denk aan gepensioneerden, aan uitkeringsgerechtigden, aan zzp'ers en aan mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Ook zij merken de gevolgen van de inflatie en hebben, niet minder dan werknemers, belang bij koopkracht.

Naast het afstemmen van arbeidsvoorwaarden, speelt daarom de overheid een belangrijke rol als het gaat om koopkrachtbehoud en, minstens zo belangrijk, het voorkomen van het vergroten van de tweedeling in de samenleving.